

**ІНСТИТУТ ФІЛОСОФІЇ ІМЕНІ Г.С.СКОВОРОДИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ**

Доброносова Юлія Дмитрівна

УДК 1 (091) (477) "18/19" – 05 : 111 + 164. 02

**СЕМАНТИКО - ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНА СПЕЦИФІКА
ФІЛОСОФСЬКОГО ДИСКУРСУ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
(ІСТОРИКО - ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ)**

Спеціальність 09.00.05 - історія філософії

АВТОРЕФЕРАТ

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук**

Київ - 2002

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Слов'янському державному педагогічному інституті (кафедра філософії, соціології та права).

Науковий керівник: кандидат філософських наук, доцент
ЗЕЛЕНСЬКИЙ ІГОР ОЛЕКСАНДРОВИЧ,
Слов'янський державний педагогічний інститут,
доцент кафедри філософії, соціології та права

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
БИЧКО АДА КОРНІЇВНА,
Київський інститут театрального мистецтва
імені І.Карпенка-Карого,
завідувач кафедри суспільних наук;

кандидат філософських наук, професор
ФЕДІВ ЮРІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ,
Національний педагогічний університет
імені М.Драгоманова,
професор кафедри філософії

Провідна установа - Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
кафедра історії філософії, м. Київ

Захист відбудеться 21 червня 2002 року о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д
26.161.02 в Інституті філософії імені Г.С.Сковороди НАН України (01001, м. Київ - 1, вул.
Трьохсвятительська, 4).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Інституту філософії НАН України за адресою :
01001, м. Київ - 1, вул.. Трьохсвятительська, 4.

Автореферат розісланий 20 травня 2002 року

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

кандидат філософських наук

Л.А.Ситниченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. В умовах українського сьогодення велике значення має утвердження новітньої гуманістики, пов'язаної із врахуванням комунікативних аспектів людського буття у розгортанні смислу кожної неповторної екзистенції. Екзистенціальна спрямованість української філософської думки визначає поле актуальних досліджень філософських дисциплін початку XXI століття. Загострюється потреба у історико-філософських роботах, у яких би аналізувалися філософсько-антропологічні аспекти та екзистенціальні і комунікативні інтенції у спадщині представників вітчизняної філософської думки. Через численну представленість української філософії у творчості літературних діячів та особливе значення єдності у їх філософському дискурсі семантичного та екзистенціального актуальності набувають історико-філософські дослідження із герменевтичною спрямованістю, які б долали методологічний монізм, що панував ще донедавна у вітчизняній філософській науці. Сучасним потребам розвитку історії української філософської думки відповідає вивчення специфіки філософського дискурсу мислителів, у чийй творчості представлено осягнення людського буття у екзистенціально-персоналістичному дусі у специфічних формах антропореклексії, продемонстровано пошуки змісту феноменів екзистенціальної вкоріненості у буття і екзистенціальний потенціал справжньої комунікації. Саме такий синтез знаходимо у творчості Лесі Українки (Лариси Петрівни Косач) – видатної української письменниці і мислителя, зміст філософського дискурсу якої не тільки підтвердив зв'язок її філософсько-антропологічних інтенцій із європейською філософією XIX-XX століть, але й перевершив її добу. Дослідження специфіки філософського дискурсу Лесі Українки, який постав завдяки єдності у її творчій спадщині семантичного і екзистенціального, перебуває серед актуальних нині вітчизняних історико-філософських студій, що мусять задовольняти потребу збереження національної ідентичності і комунікативної єдності української філософської культури минулого і сучасності із іншими культурами.

Стан наукової розробки філософсько-світоглядних ідей Лесі Українки засвідчує, що не існує праць безпосередньо присвячених обраній автором проблемі, а наукова задача аналізу філософського дискурсу письменниці-мислителя раніше взагалі не ставилася, хоча поява її була підготовлена і є закономірною у розвитку вітчизняної історико-філософської науки, що і стало підставою для дисертаційного дослідження. Зростання останнім часом наукового інтересу до екзистенціального характеру філософських ідей Лесі Українки та їх проявлення у її творчій спадщині підтверджують праці А.Бичко, В.Табачковського, Н.Михайловської, Т.Возняка, Ю.Федіва та інших. Це підвищує актуальність дослідження ідей письменниці-мислителя як цілісного філософського дискурсу у історико-філософському аспекті.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконувалася на кафедрі філософії, соціології та права Слов'янського державного педагогічного інституту та має зв'язок із темою наукової роботи кафедри “Людина у сучасній філософії” та загальноінститутським напрямом науково-дослідної роботи “Гуманізація навчально-виховного процесу”.

Об'єктом наукового дослідження є творча спадщина Лесі Українки.

Предмет дослідження становить семантико-екзистенціальна специфіка філософського дискурсу Лесі Українки.

Мета дослідження – виявлення семантико-екзистенціальної специфіки філософського дискурсу Лесі Українки, що визначає особливості осягнення нею людського буття та її внесок у філософську думку України та Європи, на основі аналізу творчої спадщини письменниці.

Поставлена мета досягається шляхом вирішення обумовлених нею **завдань**:

- з'ясувати на основі критичного опрацювання наукового доробку філософського лесезнавства та власного аналізу творчої спадщини Лесі Українки зміст загальної екзистенціальної спрямованості її творчості та філософського дискурсу;

- виявити основні ідеї осягнення Лесею Українкою людського буття, спільні із екзистенціальною філософією XIX – XX століття в Європі;

- розкрити екзистенціальну специфіку категоріального апарату у філософському дискурсі Лесі Українки та спосіб осягнення нею категорій самотності і комунікативності;

- визначити етапи розвитку філософського дискурсу Лесі Українки ;

- розкрити екзистенціально-персоналістичний характер осмислення Лесею Українкою екзистенційних вимірів та феноменів людського буття;

- охарактеризувати особливості семантико-екзистенціальної специфіки у філософському дискурсі письменниці-мислителя ;

- з'ясувати зміст комунікативних інтенцій у творчій спадщині Лесі Українки;

- виявити значення філософського дискурсу Лесі Українки в історії вітчизняної філософської думки.

Методологічна основа дослідження. Історико-філософський аналіз специфіки філософського дискурсу Лесі Українки включає кілька методологічних підходів, що забезпечили досягнення поставленої мети, причому традиційні методи (ретроспективний, компаративний, культурно-історичний) доповнюються застосуванням герменевтичного, постструктуралістського та екзистенціального підходів. Ці методологічні проєкції дозволяють розкрити зміст екзистенціально-персоналістичного характеру філософського дискурсу Лесі Українки, особливості категоріального апарату у ньому та рівні осягнення центральних екзистенціалів, виявити зміст філософських ідей, проявлюваних у єдності семантико-екзистенціальної. Застосування постструктуралістського та феноменологічного підходів зробило можливим обґрунтування поняття

семантико-екзистенційного простору творчості Лесі Українки, дозволило виділити етапи розгортання філософського дискурсу Лесі Українки та вплив на його зміст особистісно-екзистенційних інтенцій письменниці-мислителя. На напрямок дослідження вплинули ідеї та методологічні принципи, викладені у працях вітчизняних дослідників – В.Горського, А.Бичко, І.Бичка, В.Ляха, М.Лука, М.Поповича, Ю.Федіва, І.Огородника, С.Кримського, Л.Ситниченко, О.Соболь, С.Кошарного, О.Забужко; здобутки російських філософів – Л.Шестова, М.Бахтіна, Ю.Лотмана, В.Налімова, П.Гайденко; роботи західних вчених – П.Рікьора, Р.Барта, Ю.Крістеві, К.Ясперса, Г.-Г.Гадамера, Ж.-П.Сартра, М.Гайдеггера. Виняткове значення мали ідеї представників Київської світоглядно-антропологічної школи, зокрема, В.Шинкарука та В.Табачковського, а також розроблені Н.Хамітовим принципи метаантропології.

Наукова новизна дослідження обумовлена вибором теми, яка ще вичерпно не висвітлювалася у вітчизняній історії філософії. Вперше здійснюється комплексний аналіз виняткової за формою та змістом екзистенціально-персоналістичної філософії людського буття. Обґрунтовується оригінальна методологія дослідження специфіки філософського дискурсу письменниці-мислителя, завдяки чому філософський дискурс представлено як цілісну систему оптимістичного філософування, що розгортається у єдності континууму всієї творчої спадщини Лесі Українки.

У результаті історико-філософського аналізу обґрунтовано ряд нових ідей, які виносяться на захист:

- доведено, що загальна екзистенціальна спрямованість творчості і філософського дискурсу Лесі Українки вписує його у контекст неакадемічного філософського дискурсу XIX-XX століть, некласичної європейської філософії, екзистенціально-персоналістичних пошуків представників Київської школи екзистенціалізму та екзистенціальної спрямованості української літератури початку XX століття;

- обґрунтовано, що осягнення людського буття у філософському дискурсі Лесі Українки у засадовій ідеї розгляду його як трагедії існування та представленості у ньому граничних ситуацій підтверджує спільність його змісту із ідеями екзистенціальної та персоналістичної філософії XIX-XX століть;

- простежено, що екзистенціальний характер філософсько-антропологічних інтенцій у творчій спадщині Лесі Українки визначає особливе значення у її філософському дискурсі семантичного, що постало у специфічній формі символізації;

- показано, що філософські категорії самотності та комунікативності у Лесі Українки трансформовані у світоглядні екзистенціали, причому вони осягаються у її творчій спадщині на трьох рівнях (екзистенційно-особистісному, екзистенціально-символічному та екзистенціально-світоглядному);

- виявлено, що філософський дискурс письменниці-мислителя у своєму розвитку проходить три етапи;

- доведено, що у філософському дискурсі Лесі Українки представлені екзистенціально-персоналістичні ідеї, що демонструє специфічна єдність семантичного та екзистенціального у її творчій спадщині, яка дозволяє їй досягти феномени людського існування та його екзистенційні виміри ;

- показано, що досягнення комунікативної реалізації екзистенціальності у феномені справжньої комунікативності як любові у філософському дискурсі Лесі Українки демонструється за умов присутності у ньому специфічної єдності семантичного та екзистенціального, яка проявляє себе у формі семантико-екзистенційного простору її творчості;

- обґрунтовано, що семантико-екзистенціальна специфіка філософського дискурсу Лесі Українки зумовила її винятковий внесок у вітчизняну та європейську філософію людського буття, тому що вона одною з перших серед українських мислителів новітнього часу розглянула людське існування у його екзистенційних феноменах.

Теоретичне і практичне значення дослідження. Здійснене дисертаційне дослідження дає можливість цілісно осмислити літературно-філософську спадщину Лесі Українки та поглибити уявлення про її внесок в історію вітчизняної філософії взагалі та філософію людського буття і комунікативних його аспектів зокрема. Результати роботи мають теоретичне значення для історико-філолософської думки, тому що розширюють евристичні можливості пізнання некласичного філософування, причому герменевтична спрямованість дослідження цінна для розвитку пізнавального потенціалу вивчення вітчизняного філософування. Теоретичні положення дисертації корисні для пізнання різновидів філософського дискурсу, представлених у літературній спадщині, досягнення можливостей семантико-екзистенціальної специфіки антропорелексії. Дослідження сприяє утвердженню цінності екзистенціальної спрямованості української культури.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання одержаних результатів під час дослідження розвитку екзистенціальної філософії XIX-XX століть, розробки спецкурсів з історії філософської думки в Україні, курсів філософії та історії філософії, а також курсів з інших гуманітарних дисциплін, висновки можуть застосовуватися під час проведення спецсеминарів, присвячених філософському дискурсу Лесі Українки та інтерпретації некласичних філософських текстів, становлять інтерес для міждисциплінарних досліджень екзистенціально-антропологічного характеру.

Апробація дослідження. Основні ідеї дисертації були апробовані на кількох наукових конференціях: Міжнародна наукова конференція, присвячена 200-річчю з дня народження О.С.Пушкіна (Харків, 1999 рік); Міжнародна наукова конференція “Літературна і політична спадщина Володимира Винниченка на тлі 20 століття” (Кіровоград, 2000 рік); IV Міжнародна

наукова конференція “Людина: Дух. Душа. Тіло” (Суми, 2000 рік); Всеукраїнська наукова конференція “Творчий світ Лесі Українки” (Житомир, 2001 рік); VIII Харківські міжнародні Сковородинівські читання за темою “Обрії комунікації та інтерпретації” (Харків, 2001 рік).

Дисертація обговорювалася на кафедрі філософії, соціології та права Слов'янського державного педагогічного інституту, на якій вона була виконана. Результати роботи викладалися автором на теоретичних семінарах кафедри філософії, соціології та права Слов'янського державного педагогічного інституту, присвячених проблемі відкритості людського буття та пізнавальним можливостям герменевтичної і постструктуралістської методології. Основні положення наукового дослідження одержали підтвердження у науково-педагогічній діяльності під час викладання курсу філософії студентам філологічного факультету (Слов'янський державний педагогічний інститут, 2000-2001 рік).

Результати дослідження, викладені у трьох статтях (загальний обсяг 1,5 друк. аркуша) у фаховому збірнику “Мультиверсум”, у 3-х тезах.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел. Матеріал викладений на 194 сторінках, список використаних джерел складає 200 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність досліджуваної теми, формулюється мета і завдання дослідження, розкривається наукова новизна та практичне і теоретичне значення роботи, характеризується об'єкт, предмет і обрані методи аналізу у їх взаємозв'язку із виконаннями конкретних наукових завдань, автор також подає опис апробації дослідження.

Перший розділ дисертації – “Філософське осмислення творчості Лесі Українки. Від тематизації філософської позиції до аналізу цілісного філософування” – присвячено стану висвітлення філософування Лесі Українки у науковій філософській літературі, виявленню основних характеристик та етапів опрацювання даного явища у наукових працях вітчизняних і іноземних авторів. Розділ складається із двох частин, що відповідають виділеним автором за хронологічним і смисловим принципами двом групам досліджень філософських аспектів творчості Лесі Українки. Спадщина письменниці-мислителя до нашого часу залишається малодослідженою у специфічно історико-філософських працях, але у роботах, присвячених новітнім її інтерпретаціям, філософські ідеї все частіше стають світоглядним коментарем до творчості, тому значущими є і літературознавчі студії, що зачіпають світоглядно-філософські моменти.

Вихідним пунктом для **першого підрозділу – “Первинне осягнення філософської позиції Лесі Українки”** – є теза про те, що перший період (до 90-х років ХХ століття) дослідження розглядуваного філософування характеризується первинною тематизацією значення філософської позиції Лесі Українки. Група специфічно філософських досліджень є нечисленною, але

виділяються роботи М.Зерова та Д.Донцова. Серед радянських дослідників маємо дослідження І.Куликової, М.Олексюка, Р.Балакіревої, Д.Корчевого, І.Акулова та працю І.Головахи, яка ще донедавна залишалася чи не єдиним системним дослідженням філософської позиції Лесі Українки. Вони попри намагання представити кілька груп філософських поглядів письменниці не задовольняють нас через сильну позначеність ідеологічною ужитковістю, що подекуди призводить до опору текстів авторитарному тлумаченню. Огляд робіт даного періоду (в тому числі і літературознавчих – В.Петрова, М.Євшана, Ю.Шереха-Шевельова, І.Журавської, Н.Кузякіної та інших) дає підстави розглядати його як час підготовки до розуміння необхідності вироблення методології цілісного аналізу досліджуваного явища, відповідної його специфіці, в умовах сучасного мультіверсального розуміння світу та нової актуалізації інтерпретації спадщини Лесі Українки.

Другий підрозділ – “Сучасний етап осмислення творчості Лесі Українки як явища української філософської культури” – присвячений огляду новітніх досліджень філософування Лесі Українки, які демонструють спроби підходу до нього як до континууму філософських ідей.

Спробу світоглядно-філософського аналізу творчості Лесі Українки зроблено дослідницею А.Бичко, яка систематизовано розглядає комунікативні та екзистенційні аспекти демонстрації людського буття у письменниці-мислителя. Помітне місце серед специфічно філософських праць займають дослідження О.Забужко, центром наукових пошуків якої є проблематика екзистенційного розуміння національного та індивідуального у екзистенційно-художньому за характером філософуванні. Серед новітніх досліджень філософської позиції Лесі Українки виділяються розвідки Н.Михайловської, Т.Возняка, ідеї В.Табачковського, низка праць сучасних літературознавців - С.Павличко, Т.Гундорової, А.Панькова, Т.Мейзерської. А.Криловця, В.Агеєвої, Я.Поліщука, Р.Веретельника, І.Макарик, окремі висновки яких перевершують специфічно філологічне поле знання.

Отже, огляд двох періодів у дослідженні філософування Лесі Українки засвідчує, що у дослідженнях 90-х років ХХ століття формується просторово-мультіверсальний підхід до аналізованого явища, який необхідно розробити у історико-філософському аналізі.

У другому розділі - “Загальна специфіка екзистенціальної спрямованості філософського дискурсу Лесі Українки” – акцентується увага на тому, що філософський дискурс Лесі Українки має екзистенціальну спрямованість, яка проявляється у спорідненості його із неакадемічним філософуванням ХІХ-ХХ століть в Україні та Європі, що зумовлює специфіку зв’язку між семантичним та екзистенціальним та спосіб осягнення феноменів людського існування.

У першому підрозділі – “ Творча спадщина Лесі Українки у методологічній перспективі” - характеризуються основні методологічні підходи до аналізу специфіки філософського дискурсу Лесі Українки, які виявляють певні аспекти досліджуваного явища. На

думку автора під час філософського аналізу творчої спадщини Лесі Українки та філософського дискурсу у ній перед дослідником постає завдання, для вирішення якого потрібно звернутися до надбань герменевтичної методологічної традиції, доповненої здобутками постструктуралізму. Це зумовлене і тим, що нарації у текстах письменниці недетерміновані одним голосом, а тексти постають як ієрархічні структури із ефектом миготіння смислу. Послугуючись висновками П.Рікьора, Ж.Дерріда, Ю.Лотмана, Р.Барта, дисертант характеризує сферу досліджуваних екзистенціальних смислів як символізм виявів у текстах. Засади герменевтичного підходу П.Рікьора та історичної і онтологічної герменевтик М.Гайдеггера, доповнені ідеєю діалогічності М.Бахтіна, становлять основу осягнення смислу екзистенційного у семантичному у творчій спадщині Лесі Українки. Особливо важливою визнано необхідність виваженого застосування екзистенціального підходу і доповнення його постструктуралістськими уявленнями про присутність авторських інтенцій у текстах і методологічними ідеями вітчизняних вчених В.Шинкарука, І.Бичка, А.Бичко, В.Горського, В.Табачковського, Н.Хамітова та інших. До методології мусить бути залучена також концепція інтерпретації Ю.Крістєвої.

У другому підрозділі – **“Екзистенціальна спрямованість творчості Лесі Українки”** – акцентується увага на тому, що розглядувані філософські ідеї вписуються до неакадемічного філософського дискурсу XIX – XX століть, в якому дискурс формується як явище екзистенціальної філософії із притаманними йому актуальною проблематикою людського існування, образами і символами як засобами повідомлення та комунікативною спрямованістю. У контекст історико-філософський розглядуваного явища пропонується включити не тільки некласичну європейську філософію XIX – XX століть, але й екзистенціально-персоналістичні пошуки представників Київської школи екзистенціалізму (М.Бердяєва, Л.Шестова) та екзистенціальну спрямованість раннього українського модернізму в літературі. Витоки екзистенціальної насиченості філософської думки в Україні того часу пов’язані із особливостями архетипів української національної культури.

Серед рис, які визначають екзистенціальний зміст філософування Лесі Українки, є переміщення фокусу розгляду людини на область трагедії, що ріднить його із ідеями Л.Шестова. Характерними є суб’єктивізм способу осягнення людського буття та романтично-екзальтований тип сприйняття світу, що пов’язано із новоромантизмом письменниці, а також її критика просвітницького розуміння людини. У спадщині письменниці-мислителя подибуємо культурософські ідеї, споріднені із концепцією О.Шпенглера. Зв’язок розглядуваного філософування із марксизмом у контексті тодішнього його екзистенціального сприйняття підтверджує своєрідність філософської позиції Лесі Українки. Наслідком екзистенціальної спрямованості філософського дискурсу є розуміння нею явища становлення простору, що є основою формування нового типу символізації у творчій спадщині письменниці-мислителя.

Екзистенціальне філософування Лесі Українки постає закріпленим у текстах через специфічний феміністичний (семіотичний) спосіб означування та розгортається через розкриття смислу конкретних феноменів людського існування.

Третій підрозділ – “Особливості категоріального апарату у філософському дискурсі Лесі Українки” – присвячено розгляду характеру категорій у аналізованому філософуванні через визначення їх рис у контексті способу їх демонстрації. Особливістю філософських категорій у Лесі Українки є їх трансформація у світоглядні екзистенціали. Світоглядні передумови призвели до появи кількох моментів, що визначають освоєння категорій:

- система текстів у творчості є вирішенням екзистенційної проблематики авторки у знятому вигляді, причому поле розгортання смислу категорій – поезія і драматургія, маргінальні області – епістолярна спадщина і критика, поезія є сферою розрізнення, а у драматургії представлено внутрішню риторику освоєння феноменів буття ;
- категорії розгортаються у знаковій системі авторського філософування із урахуванням їх зв'язку із загальнокультурним контекстом ;
- через комунікацію в тексті здійснюється співбуття персон-ідей та персон-героїв, тому зміст категорій постає у корелятивній єдності спілкування та узагальнення та має риси монологічності та діалогічності.

У філософуванні Лесі Українки відбувається переосмислення категорій як форм виразу переживання людиною світу або феноменів людського існування, центральними серед яких є самотність та комунікативність. Характер їх зумовлений екзистенціальними характеристиками персони в аналізованому філософуванні. Самотність і комунікативність є корелятами екзистенції у Лесі Українки. Освоєння даних феноменів відбувається на трьох рівнях: екзистенційно-особистісному, екзистенціально-символічному та екзистенціально-світоглядному. Історико-філософський контекст осягнення їх не замикається межами доби Лесі Українки, тому вона виявляється предтечею українського екзистенціалізму. На екзистенційно-особистісному рівні зазначені феномени розглядаються у межах граничного буття. Аналіз характеру категорій самотності і комунікативності та освоєння їх на екзистенціально-філософському рівні засвідчують смисловий зв'язок їх змісту із філософуванням С.Кіркегора, М.Бердяєва, К.Ясперса, Ф.Ніцше, появу інших категоріальних утворень (надії, бунту, віри, любові) та актуалізації проблематики Я-Інший. Усвідомлення кінечності людського буття є тою структурою, що зумовила розвиток філософського дискурсу Лесі Українки, у якому можна виділити три етапи: первинно-екзистенціальний (з 1890 року до вересня 1900 року), персоналістично-екзистенціалістський (вересень 1900 року – кінець 1903 року) і персоналістичний (з кінця 1903 року).

Третій розділ – “Екзистенціально-персоналістичний дискурс Лесі Українки. Єдність семантичного та екзистенціального в осягненні людського буття” – містить детальну герменевтичну інтерпретацію розгортання філософського дискурсу Лесі Українки, осягнення змісту центральних феноменів на всіх рівнях їх демонстрації під час розгляду екзистенційних вимірів людського буття, комунікативної реалізації екзистенціальності та виявлення специфічної єдності семантичного та екзистенціального.

Перший підрозділ – “Екзистенційні виміри людського буття у філософському дискурсі Лесі Українки” – присвячено аналізу осягнення екзистенційних вимірів людського буття у творчій спадщині Лесі Українки, характер чого визначає розгортання її філософського дискурсу: від тематизації екзистенційної приреченості суб’єкта до виходу на необхідність розгляду комунікативних інтенцій людського існування. Зміст феноменів людського існування у філософському дискурсі письменниці-мислителя є результатом осягнення їх на екзистенційно-особистісному, екзистенціально-символічному та екзистенціально-світоглядному рівнях.

У первинно-екзистенціальний період творчості Леся Українка утверджує ідею емансипації всякого людського існування та тематизує основну для філософського дискурсу екзистенціальну колізію – опір людини покладеній необхідності. На основі герменевтичного аналізу конкретних текстів виявлено, що для неї актуальною є проблема сенсопокладання на протизвагу прийняттю влади необхідності, розгортання чого здійснюється через розгляд опозиції нормального та аномального людського існування (демонстрацію фізичних і психічних відхилень та актуалізацію на особистісно-екзистенційному рівні кризового екзистенційного експерименту), осмислення екзистенційного прагнення до сенсопокладання буття. За Лесею Українкою перебування у самотності оголює прагнення сенсопокладання і комунікативного зв’язку із Іншим, тому вона розглядається як факт потреби у розгортанні свободи суб’єкта.

Філософсько-антропологічні ідеї філософського дискурсу Лесі Українки пов’язують його із антропореклексивним типом, названим Л.Шестовим філософією трагедії, для якого характерне розуміння екзистенційної приреченості на кінечність людського існування та покладання екзистенціалістської оберненої духовності. У Лесі Українки з’являється розмежування зовнішньої та внутрішньої (екзистенційної) самотності, важливе місце посідає осягнення стосунків між екзистенційним та соціальним, тематизуються об’єктивізаторські тенденції у суспільстві.

У філософському дискурсі Лесі Українки також розгортається осмислення міжособистісних стосунків, що містять у собі потенціал тотального відчуження. Письменниця-мислитель тематизує два типи колізії внутрішньої самотності - самотність володаря та самотність-у-слові, послідовно демонструється антикомунікативність владної потреби світовідношення. Під час розгортання конотацій певних символів проявляється осягнення екзистенційної кризи суб’єкта, надзвичайної

сміслової ваги набуває символ камінного (маркує антикомунікативні тенденції). Екзистенціальний спосіб осягнення людського буття Лесі Українки переносить і на осмислення історіософських та культурософських питань.

Під час розкриття особливостей самотності-у-слові Лесі Українки актуалізує проблематику правди (істини, що стала долею) та екзистенційне значення феноменів надії і віри. Елементи розгорнутої у філософському дискурсі екзистенційної ситуації людського буття демонструють, що комунікативні інтенції визначають екзистенціально-персоналістичний характер дискурсу.

У другому підрозділі – “Семантико-екзистенційний простір як специфічна форма осягнення комунікативної реалізації екзистенціальності” – за допомогою введення специфічного поняття семантико-екзистенційного простору творчості Лесі Українки аналізується розгорнуте у її філософському дискурсі розуміння справжньої комунікації як любові-трансценденції.

Розгортання філософського дискурсу письменниці-мислителя вирізняє необхідність позначити характер зв'язку у її творчій спадщині семантичного та екзистенціального, без аналізу чого неможливо розкрити зміст персоналістично-комунікативного вирішення нею суперечностей людського буття. Особливе значення словесного у Лесі Українки та представленість у неї екзистенціальних ідей через певну образну семантику становить підґрунтя для введення поняття семантико-екзистенційного простору її творчості як континууму філософського дискурсу. Дисертант пропонує для означування простору термін “екзистенційне” (як сферу розгляду філософії екзистенції), але для означування специфіки дискурсу – “екзистенціальне” (як таке, що має історико-філософське смислове навантаження). Основою структурування семантико-екзистенційного простору творчості Лесі Українки є екзистенційні виміри, тому, користуючись поняттям “ймовірнісної міри” російського філософа В.Налімова, дисертант наголошує на тому, що такою мірою у ньому виступають екзистенціали існування персони. Смісловими фільтрами у філософському дискурсі Лесі Українки є самотність і комунікативність. Присутність у семантико-екзистенційному просторі категорій граничних підставин засвідчує культурно-універсальну його основу.

Кульмінацією філософського дискурсу Лесі Українки є розгортання у ньому смислу феномену любові (справжньої комунікативності). Актуалізацію його супроводжує тематизація відмінності екзистенційної вкоріненості у бутті від загального поняття про щастя, домінування у філософському дискурсі елементів суб'єктивного переживання над елементами раціонально-об'єктивного осягнення існування та розгляд долання у метагранічній любові тілесної бінарності жіночого і чоловічого через набуття єдності світотворення у співбутті. У Лесі Українки феміністичні інтенції діють у контексті екзистенціально-персоналістичного спрямування та як специфічно жіноче (семіотичне) означування, тому вона осягає проблематику жіночого і чоловічого

на екзистенціальному рівні – як проблематику двох типів світовідношення. Це працює на вихід її філософського дискурсу на розгортання смислів сфери, названої Н.Хамітовим метаграницним людським буттям. Розуміння справжньої комунікації ріднить філософський дискурс Лесі Українки із ідеями К.Ясперса та М.Бердяєва. Смисл цього розкрито через демонстрацію у семантико-екзистенційному просторі любові-трансценденції, що у тексті драми-фесрії “Лісова пісня” знаходить звершення через єдність екзистенціально-символічного і особистісно-екзистенційного рівнів та залучення міфологічної символіки української культури.

У Лесі Українки представлено чоловічу самотність як тугу за повнотою буття як заповненням та жіночу самотність як тугу за повнотою буття як творенням, що долаються у справжній комунікації – любові-трансценденції, рисами якої за Лесею Українкою є сприйняття Іншого як екзистенції, що розгортає свій смисл поза лімітуючою визначеністю; свобода у стосунках між Я і Ти; турбота про Іншого та надія (зміст феномену подібний до розгорнутого пізніше його розуміння Г.Марселем). У семантико-екзистенційному просторі творчості Лесі Українки під час розгортання смислу любові-трансценденції проявляється характерна для нього символіка - світла та сфери музичного, що маркує екзистенційне прагнення сенсопокладання та трансценденцію. Зв’язок символу музичного із проявами персоналістичного спрямування виявляє розуміння письменницею-мислителем прилучення персони до Єдиного. Це дозволяє їй попередити певні ідеї філософії ХХ століття саме завдяки семантико-екзистенціальній специфіці.

У **висновках** наводяться головні результати дослідження, визначається, що філософський дискурс Лесі Українки є надзвичайно цінним явищем вітчизняної філософської культури, тому що зміст осягнення у ньому людського буття перевершує добу, на яку припадає діяльність письменниці-мислителя. Підсумовуючи основні ідеї дисертації, можна висунути такі узагальнюючі положення:

1. Аналіз філософського лесезнавства засвідчив нам необхідність цілісного філософського підходу до філософсько-антропологічних інтенцій у творчості Лесі Українки та осягнення їх засобами герменевтичної методології, тому що у творчості письменниці-мислителя розгортається цілісний філософський дискурс із семантико-екзистенціальною специфікою.

2. Виявлена екзистенціальна спрямованість творчості Лесі Українки вписує її філософський дискурс до контексту європейської неklasичної філософії ХІХ – ХХ століть та екзистенціальної лінії вітчизняної філософської думки, важливим є характерне для неї переміщення фокусу розгляду людського буття на область трагедії, особистісні інтенції та особливості розуміння нею символізації.

3. Проведений аналіз засвідчує, що у філософському дискурсі Лесі Українки категорії трансформуються у світоглядні екзистенціали. Центральними серед них є самотність і

комунікативність, які осягаються у цілісності всієї творчої спадщини письменниці на трьох рівнях: екзистенційно-особистісному, екзистенціально-символічному та екзистенціально-світоглядному.

4. Застосування у процесі аналізу екзистенціального підходу дозволяє визначити особливу роль у філософському дискурсі осягнення комунікативних аспектів людського буття і феномену кінечності людського існування та виділити три етапи у його розвитку: первинно-екзистенціальний, екзистенціалістсько-персоналістичний та персоналістичний.

5. Герменевтичне осягнення розуміння екзистенційних вимірів людського буття у творчій спадщині Лесі Українки демонструє, що у ній домінують екзистенціально-персоналістичні інтенції. У філософському дискурсі актуалізовані ідеї емансипації всякого людського існування і опору людини покладеній необхідності, загострюється проблематика сенсопокладання буття і загрози об'єктивації екзистенції із боку соціуму, відмінності між зовнішньою та внутрішньою (екзистенційною) самотністю. Розгортання змісту феноменів самотності володаря та самотності-у-слові дозволяє Лесі Українці осягнути загрозливність для екзистенції антикомунікативних інтенцій.

6. Кульмінаційним моментом у філософському дискурсі Лесі Українки визначено осягнення феномену любові-трансценденції як справжньої комунікації і комунікативності, для розуміння чого вводиться поняття семантико-екзистенційного простору творчості Лесі Українки як концепта семантико-екзистенціальної специфіки дискурсу. Смісл справжньої комунікації у письменниці-мислителя полягає у присутності таких рис: сприйняття Іншого як екзистенції, що розгортається поза лімітуючою визначеністю; свобода у стосунках між Я і Ти, турбота і надія. Зміст покладеного у філософському дискурсі феномену справжньої комунікативності ріднить ідеї Лесі Українки із європейською екзистенціальною та персоналістичною філософією ХХ століття.

7. В осягненні феноменів надії, комунікації, любові та опозиції чоловічого і жіночого Леся Українка перевершує свою добу та попереджає ідеї персоналістичної філософії людини середини ХХ століття, що дає підстави визначати внесок письменниці-мислителя у вітчизняну філософію людського буття як винятковий. В умовах утвердження у сучасній Україні нової гуманістики, подолання кризи самоідентифікації і розвитку комунікативної культури ідеї філософії людського буття Лесі Українки, актуалізовані у дисертаційному дослідженні, набувають особливого звучання. Саме тому проведений аналіз семантико-екзистенціальної специфіки її дискурсу відкриває подальші перспективи осягнення екзистенціальної вітчизняної філософії, комунікативних її аспектів, обґрунтоване поняття семантико-екзистенційного простору розширює евристичний потенціал історико-філософських досліджень та сприяє розвитку пізнання явищ некласичної філософії.

Основні положення дисертації викладено у таких публікаціях:

1. **Доброносова Ю.Д.** Іпостасі самотності у драматичній поемі “У пущі” Лесі Українки // Мультиверсум. Філософський альманах. Збірник наукових праць. - Вип. 17. – К.: Український центр духовної культури, 2000. – С. 87-95.
2. **Доброносова Ю.Д.** Деякі аспекти зв'язку осмислення понять “норма-аномалія” з тематизацією сенсопокладання буття у філософуванні Лесі Українки // Мультиверсум. Філософський альманах. Збірник наукових праць. - Вип. 20. – К.: Центр духовної культури, 2001. – С. 110-120.
3. **Доброносова Ю.Д.** Внутрішній контекст розгортання феномена любові у семантико-екзистенційному просторі творчості Лесі Українки // Мультиверсум. Філософський альманах. Збірник наукових праць. - Вип. 22. – К.: Центр духовної культури, 2001. – С. 124-133.
4. **Доброносова Ю.Д.** Дві інтерпретації одного смислу-символу у “Камінному господарі” Лесі Українки і “Камінному гості” Олександра Пушкіна // Актуальные проблемы современного пушкиноведения. Материалы международной научной конференции, посвященной 200-летию со дня рождения А.С.Пушкина. – Харьков: ХДПУ, 1999. – С.75-77.
5. **Доброносова Ю.Д.** Екзистенціальна філософія людини у творчості Лесі Українки як філософія самотності і комунікативності. // Людина: Дух, душа, тіло. Матеріали IV Міжнародної науково-теоретичної конференції. – Суми: Собор, 2000. – С. 53-54.
6. **Доброносова Ю.Д.** Філософський аналіз функціонування семантико-екзистенційного простору творчості Лесі Українки як інтерпретація смислів людського існування // Обрії комунікації та інтерпретації. Матеріали VIII Харківських міжнародних Сковородинівських читань. – Харків: Екограф, 2001. – С. 106-108.

АНОТАЦІЯ

Доброносова Ю.Д. Семантико-екзистенціальна специфіка філософського дискурсу Лесі Українки. (Історико-філософський аналіз). – Рукопис.

Дисертація на здобуття ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.05 – історія філософії. – Інститут філософії імені Г.С.Сковороди НАН України, Київ, 2002.

Дисертація присвячена дослідженню семантико-екзистенціальної специфіки філософського дискурсу Лесі Українки. Виявлено, що цей дискурс представляє цілісну філософську концепцію людського буття у семантико-екзистенційному просторі її творчої спадщини. Проаналізовано екзистенціальні, персоналістичні та комунікативні інтенції, головні екзистенціали (самотність і комунікативність) цього філософського дискурсу, феномен любові-трансценденції. Визначено головні етапи розвитку дискурсу. У дисертації досліджується зв'язок особливостей філософування Лесі Українки з екзистенціальною та персоналістичною філософією України та Європи кінця XIX - XX століть.

Ключові слова: філософський дискурс, семантико-екзистенціальна специфіка, самотність, комунікативність, семантико-екзистенційний простір.

SUMMARY

Dobronosova J. D. Semantic-existential specifics of philosophical discurs of Lesia Ukrainka. (Historyc-philosophical analysis). - Manuscript.

Thesis for a candidate's degree by speciality 09.00.05. History of philosophy. The institute of Philosophy named after H. S. Skovoroda of National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, 2002.

The dissertation is devoted to research of semantic-existential specifics of philosophical discurs of Lesia Ukrainka. It was exposed that it represents the integral philosophical conception of the human being in the semantic-existent cotinuum of her creative work. Existential, personalistic and communicational intention, the main existentials (solitude and communicativity) of this philosophical discurs, the phenomenon of love-transcendention have been analysed. The main stages of discurs's development have been definted. The dissertation investigates the connection of peculiarities of Lesia Ukrainka's philosophizing with existential and personalistic philosophy in Ukraine and Europe at the end of 19th the beginning of the 20th century.

Key words: philosophical discurs, semantic-existential specifics, solitude, communicativity, semantic-existent continuum.

АННОТАЦИЯ

Доброносова Ю.Д. Семантико-экзистенциальная специфика философского дискурса Леси Украинки (Историко-философский анализ). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.05 – история философии. – Институт философии им. Г.С.Сковороды НАН Украины, Киев, 2002.

Диссертация посвящена исследованию семантико-экзистенциальной специфики философского дискурса Леси Украинки. Выяснено, что оригинальные философские достижения писательницы-мыслителя можно вписать в историю украинской и европейской философской мысли с помощью герменевтически ориентированного историко-философского исследования. Философские идеи Леси Украинки развиваются в контексте основ европейской неклассической философии XIX-XX веков, экзистенциальной линии европейского и украинского философствования.

Анализ творческого наследия Леси Украинки дает основания рассматривать представленные в нем философские идеи как целостную концепцию человеческого бытия. Анализируемый философский дискурс является исключительным явлением отечественной философской культуры и опережает время, на которое приходится деятельность писательницы-мыслителя. Проанализировано развитие философского дискурса в творчестве писательницы-мыслителя и выделены этапы этого процесса, причем для нее необычайно важными становятся личностные интенции

существования и осмысление проблемы трагичности человеческого бытия. На основе применения герменевтического подхода к анализу экзистенциальных измерений человеческого бытия в творческом наследии Леси Украинки. Выяснено, что в ее философском дискурсе актуализированы идеи эмансипации человеческого существования, проблематика смыслонасыщения его и угрозы объективации со стороны социума.

В диссертации выделены отличия между внутренним и внешним одиночеством, тематизированных в философском дискурсе Леси Украинки, а также определен смысл феноменов одиночества владеющего и одиночества-в-слове. Установлено, что в дискурсе доминируют экзистенциально-персоналистические интенции, философские категории трансформированы в мировозренческие экзистенциалы, центральными экзистенциалами являются одиночество и коммуникативность, смысл которых постигается на трех уровнях.

Выяснено, что кульминационным моментом философского дискурса Леси Украинки является осмысление феномена любви-трансценденции как настоящей коммуникации и коммуникативности. Для постижения специфики его в диссертации обосновывается понятие семантико-экзистенциального пространства творчества писательницы-мыслителя. На основе анализа экзистенциально-персоналистических идей Леси Украинки выяснены характеристики настоящей коммуникативности и связь ее смысла с идеями мыслителей XX века. В работе показано, что семантико-экзистенциальная специфика философского дискурса Леси Украинки позволила ей предугадать идеи экзистенциальной и персоналистической философии середины XX века. Актуализация ее идей, представленная в диссертации ценна для утверждения гуманистической направленности отечественного философствования.

Ключевые слова: философский дискурс, семантико-экзистенциальная специфика, одиночество, коммуникативность, семантико-экзистенциальное пространство.